

СТАН СФЕРИ УПРАВЛІННЯ ТВЕРДИМИ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ В УКРАЇНІ

Є.В. Мішенін

доктор економічних наук, професор

Інститут агроєкології і природокористування НААН (м. Київ, Україна)

e-mail: y.mishenin@uabs.sumdu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1597-3270>

М.Я. Височанська

доктор економічних наук, старший дослідник

Інститут агроєкології і природокористування НААН (м. Київ, Україна)

e-mail: mariya_vysochanska@ukr.net;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2116-9991>

Визначено, що сучасний стан сфери управління твердими побутовими відходами в Україні: орієнтований на полігонне захоронення твердих побутових відходів, їх розміщення на сміттєзвалищах і стихійних сміттєзвалищах, більшість із яких не відповідає вимогам екологічної безпеки; характеризується відсутністю можливостей для роздільного збору та переробки твердих побутових відходів; має низький технологічний рівень та низький рівень запровадження інноваційних технологій; характеризується відсутністю належної системи перероблення (у тому числі системи роздільного збирання); обмежений підходами до прийняття комплексних управлінських рішень та фінансовими ресурсами. Встановлено, що застарілі методи управління цією сферою, а також відсутність комплексної системи управління твердими побутовими відходами є головною проблемою для України, яка негативно впливає на навколишнє середовище та здоров'я населення. Вирішення цієї проблеми значною мірою залежить від державної політики, законодавчих новацій і конкретних фінансово-економічних механізмів, затверджених на загальнонаціональному рівні. Окреслено основні пріоритети змін у політиці управління твердими побутовими відходами. Встановлено, що в Україні відбувається розвиток національного законодавства у сфері управління відходами, у тому числі твердими побутовими відходами. Зокрема, прийнято Національну стратегію управління відходами до 2030 року, Національний план управління відходами до 2030 року, ухвалено Закон України «Про управління відходами», що свідчить про впровадження основоположних принципів і положень європейського законодавства у сфері управління відходами, у тому числі твердими побутовими відходами.

Ключові слова: відходи, збирання, утворення, утилізація, національна економіка.

ВСТУП

Для України, як і для всього світу, проблема твердих побутових відходів є актуальною та досить гострою. Сучасний стан сфери управління твердими побутовими відходами в Україні характеризується щорічним збільшенням обсягів їх утворення, низьким рівнем охоплення населення послугами з їх вивезення, неефективною координацією заходів, спрямованих на запобігання їх надмірному утворенню, утилізації, знешкодженню та видаленню. Це своєю чергою поглиблює екологічну кризу і сповільнює розвиток національної економіки [1, с. 41].

Метою дослідження є аналіз стану і проблем у сфері управління твердими побутовими відходами в Україні та надання рекомендацій щодо їх розв'язання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ.

Питання, пов'язані з управлінням твердими побутовими відходами, розкрито в працях таких дослідників, як О. Бент, Р. Берлінг, О. Білопільська, Г. Виговська, О. Матвеева, Ю. Оленіченко, В. Приходько, Т. Сафранов, Т. Шаніна, Л. Шевченко та інших.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ.

Інформаційну основу досліджень становлять нормативні акти у сфері управління твердими побутовими відходами і звіти Державної служби статистики України, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України, матеріали наукових

досліджень різних авторів. Для виконання поставлених завдань використовувалися такі методи досліджень: монографічний (опрацювання наукових публікацій, нормативних документів, статистичних даних), аналізу та синтезу (обґрунтування методологій системного дослідження), експериментальний (обґрунтування наукових основ управління твердими побутовими відходами в сучасних умовах), абстрактно-логічний (теоретичне узагальнення та формування висновків).

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ.

Для чіткого розуміння досліджуваної проблеми твердих побутових відходів, доцільно буде визначитись з основними поняттями. Відповідно до Закону України “Про управління відходами” поняття “відходи” трактується як будь-які речовини, матеріали і предмети, яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися [2]. А поняття “побутові відходи” визначено як змішані або роздільно зібрані відходи від домогосподарств, включаючи відходи паперу, картону, скла, пластику, деревини, текстилю, металу, упаковки, біовідходи, відходи електричного та електронного обладнання, відходи батарей та акумуляторів, небезпечні відходи у складі побутових, великогабаритні та ремонтні відходи, а також змішані та/або роздільно зібрані відходи з інших джерел, якщо ці відходи подібні за своїм складом до відходів домогосподарств [2]. До твердих побутових відходів відносять картон, газетний, пакувальний або споживчий папір, всіляку тару (дерев'яну, скляну, металеву); предмети та вироби з дерева, металу, шкіри, скла, пластмаси, текстилю та інших матеріалів, що вийшли з ужитку або втратили споживчі властивості; зламані або застарілі побутові прилади (сміття), а також сільсько-

господарські та комунальні харчові відходи [3, с. 311].

Відповідно до Закону України “Про управління відходами” поняття “управління відходами” — це комплекс заходів зі збирання, перевезення, оброблення (відновлення, у тому числі сортування, та видалення) відходів, включаючи нагляд за такими операціями та подальший догляд за об'єктами видалення відходів [2].

Наслідки сучасного стану сфери управління твердими побутовими відходами полягають у значному забрудненні довкілля відходами та продуктами їх деструкції [4, с. 58]. Щороку в Україні утворюється понад 11 млн. т. твердих побутових відходів (табл. 1).

За інформацією Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України, у 2022 році в населених пунктах нашої країни (без урахування відомостей щодо тимчасово окупованих територій України) утворилося майже 38,9 млн м³, або понад 7,4 млн т твердих побутових відходів [5].

На відміну від європейських країн, загальною тенденцією для України є низький рівень перероблення, утилізації та високий показник захоронення твердих побутових відходів на полігонах. Спостерігаємо таку ситуацію, що завдяки впровадженню в 1440 населених пунктах (без урахування відомостей щодо тимчасово окупованих територій, а також східних та південних регіонів України) роздільного збирання твердих побутових відходів, роботі 31 сміттесортувальних ліній та 1 сміттеспалювального заводу у 2022 році було перероблено та утилізовано близько майже 9,9% цих відходів. З них 1,66% твердих побутових відходів було спалено, а 8,24% цих відходів потрапило на заготівельні пункти вторинної сировини та сміттєпереробні лінії [5]. 90% зібраних твердих побутових відходів були захоронені на 5,7 тис. сміттєзвалищ

Таблиця 1

Утворення та управління твердими побутовими відходами в Україні

Роки	Обсяг утворених твердих побутових відходів, млн м ³	Обсяг перероблених та утилізованих твердих побутових відходів, %	із них, %		Обсяг захоронених твердих побутових відходів на сміттєзвалищах, млн т
			спалених відходів	надійшло на заготівельні пункти вторинної сировини та сміттєпереробні заводи	
2017	52,0	6,6	2,4	4,18	10,0
2018	53,7	6,2	2,0	4,2	9,0
2019	52,9	6,1	2,0	4,1	10,0
2020	54,1	6,3	1,7	4,6	10,0
2021	51,0	7,64	1,1	6,5	10,0
2022	38,9	9,9	1,6	8,2	7,0

Джерело: сформовано на основі [5].

і полігонів загальною площею майже 8 тис. га [5]. Такий підхід призводить до швидкої деградації довкілля, зниження якості життя населення, втрати матеріальних та енергетичних ресурсів.

Станом на 01.01.2023 року кількість перевантажених сміттєзвалищ становила 163 од. (2,8%), а 693 од. (12%) не відповідали нормам екологічної безпеки. Неналежним чином проводилась робота з паспортизації та рекультивациі сміттєзвалищ. З 2197 сміттєзвалищ, які потребують паспортизації, у 2022 році фактично паспортизовано 258 одиниць (потребує паспортизації 34% сміттєзвалищ від їх загальної кількості). З 2197 сміттєзвалищ, які потребують рекультивациі, фактично рекультивовано 258 одиниць. Потреба в будівництві нових полігонів склала 290 одиниць. Через неналежну системи управління твердими побутовими відходами в населених пунктах, переважно в приватному секторі, було виявлено 14,7 тис. несанкціонованих звалищ площею 0,6 тис. га, з них було ліквідовано у 2022 році 12,4 тис. несанкціонованих звалищ площею 0,36 тис. га [6].

Отже, сучасний стан сфери управління твердими побутовими відходами в Україні:

- орієнтований на полігонне захоронення твердих побутових відходів, їх розміщення на сміттєзвалищах і стихійних сміттєзвалищах, більшість з яких не відповідає вимогам екологічної безпеки;
- характеризується відсутністю можливостей для роздільного збору та переробки твердих побутових відходів;
- має низький технологічний рівень та низький рівень упровадження інноваційних технологій;
- характеризується відсутністю належної системи перероблення (у тому числі системи роздільного збирання);
- обмежений підходами до прийняття комплексних управлінських рішень та фінансовими ресурсами [3, с. 311].

З вищезазначеного можна сказати, що застарілі методи управління цією сферою, а також відсутність комплексної системи управління твердими побутовими відходами є головною проблемою для України, яка негативно впливає на навколишнє середовище та здоров'я населення. Вирішення цієї проблеми значною мірою залежить від державної політики, законодавчих новацій і конкретних фінансово-економічних механізмів, затверджених на загальнонаціональному рівні. Тому реформа сфери управління відходами, зокрема і сфери управління твердими побутовими відходами, на виконання відповідних положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є край важливою [7, с. 7].

Останнім часом відбувається реформування нормативно-законодавчої бази України з питань відходів, зокрема у сфері твердих побутових відходів. Важливим етапом формування сучасної державної політики у сфері управління відходами стало ухвалення Кабінетом Міністрів України 8 листопада 2017 р. “Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року” [8], для виконання якої Кабінетом Міністрів України 20 лютого 2019 р. було затверджено “Національний план управління відходами до 2030 року”. Стратегія зобов'язує модернізувати інфраструктуру для скорочення відходів та підвищення її ефективності, оцифровувати галузь управління відходами та концентрувати інформацію на одному порталі. Документ закликає до особливих дій, спрямованих на створення інклюзивної тарифної системи, вдосконалення механізмів моніторингу та контролю, включаючи встановлення пунктів прийому роздільних відходів, що має довести рівень переробки до 23% до 2023 року та збільшення роздільного збору до 23% [8]. У результаті стратегія спрямована на переробку 65% всіх відходів і 70% твердих побутових відходів до 2030 року. Реальні статистичні дані показують велике відставання від цілей стратегії. Фактичний статус управління твердими побутовими відходами в Україні не відповідає цілям Національної стратегії управління відходами. Рівень переробки на 2022 рік менше 10% навряд чи сприяє наближенню до мети 2023 року в 23%. На пункти прийому вторинної сировини надходить у середньому трохи більше 1%, хоча закладався показник у 23% на 2023 рік [9, с. 39].

Наступним етапом стало ухвалення Верховною Радою України Закону України “Про управління відходами” № 2849-ІХ від 13 грудня 2022 року, який набув чинності 9 липня 2023 року. Закон України “Про управління відходами” закладає основу сучасного управління відходами відповідно до вимог ЄС і дозволяє впровадити основоположні принципи та положення європейського законодавства у сфері управління відходами, в тому числі твердими побутовими відходами [2]. Зокрема, запровадження ієрархії управління відходами та основних вимог до розширеної відповідальності виробника; здійснення заходів у сфері управління відходами без загрози здоров'ю людей та спричинення шкоди навколишньому природному середовищу в межах встановлених нормативів шкідливого впливу фізичних факторів; введення системи довгострокового планування управління відходами на національному, регіональному та місцевому рівнях. Запровадження на законодавчому рівні основ-

них європейських підходів і принципів, у тому числі п'ятиступеневої ієрархії управління відходами та принципу розширеної відповідальності виробника, сприятиме виробникам товарів в упаковці надавати фінансову та технічну підтримку органам місцевого самоврядування в організації роздільного збирання твердих побутових відходів і проведення просвітницько-інформаційної роботи з населенням.

ВИСНОВКИ

Отже, домінуючим способом управління твердими побутовими відходами в Україні залишається їх вивезення та захоронення на полігонах і сміттєзвалищах. Показники утворення твердих побутових відходів в Україні мають тенденцію до зростання. Відсутність системи перероблення (у тому числі системи роздільного збирання) твердих побутових відходів приз-

водить до втрати Україною щороку мільйонів тонн ресурсоцінних матеріалів, що містяться в цих відходах, які потенційно можуть бути введені в господарський обіг. Розвиток роздільного збирання та перероблення твердих побутових відходів сприятиме зменшенню темпів накопичення цих відходів на полігонах та підвищенню ефективності використання природних ресурсів і переходу до сталої економіки.

Реформа управління відходами, зокрема і твердими побутовими відходами, в Україні передбачає наближення принципів роботи до європейських стандартів, використання сучасних підходів до їх збору, сортування, переробки та утилізації. Її успішне впровадження сприятиме збереженню природних ресурсів, зменшенню забруднення довкілля та розвитку економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Малей О.В. Шляхи удосконалення економічного механізму управління сферою поводження з твердими побутовими відходами на регіональному рівні. *Науково-технічний збірник. Комунальне господарство міст*. 2013. № 111. С. 41–47.
2. Про управління відходами: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text> (дата звернення: 09.10.2023 р.).
3. Волошина О.А., Стеценко Ю.В. Проблеми та напрями ефективного управління побутовими відходами в сучасних умовах. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 19. С. 310–315.
4. Приходько В.Ю., Сафранов Т.А., Шаніна Т.П. Сучасний стан сфери управління та поводження з твердими побутовими відходами в Україні. *Людина та довкілля. Проблеми неоекології*. 2019. Вип. 32. С. 58–66.
5. Офіційний сайт Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua> (дата звернення: 26.08.2023 р.).
6. Аналіз стану сфери поводження з побутовими відходами в Україні за 2022 рік. 2023. URL: <https://mtu.gov.ua/news/34323.html> (дата звернення: 26.08.2023 р.).
7. Матвеева О., Шевченко Л., Савостенко Т. Удосконалення підходів щодо поводження з побутовими відходами України у напрямі Європейського зеленого курсу. *Аспекти публічного управління*. 2021. Т. 9. № 3. С. 5–12.
8. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 820-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-р#Text> (дата звернення: 01.09.2023 р.).
9. Ель Рабай'а Дакера Таха Діб. Стан управління побутовими відходами в Україні. 2021. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fe811330-0283-425e-a4df-bf9d89db83cf/content> (дата звернення: 01.09.2023 р.).

STATE OF THE FIELD OF DOMESTIC SOLID WASTE MANAGEMENT IN UKRAINE

Mishenin Ye.

Doctor of Economics, Professor

Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS (Kyiv, Ukraine)

e-mail: y.mishenin@uabs.sumdu.edu.ua;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1597-3270>

Vysochanska M.

Doctor of Economic Sciences, Senior Researcher

Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS (Kyiv, Ukraine)

e-mail: mariya_vysochanska@ukr.net;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2116-9991>

It was determined that the current state of the field of solid household waste management in Ukraine is: focused on the landfilling of solid household waste, its placement in landfills and spontaneous landfills, most of which do not meet the requirements of environmental safety; is characterized by the lack of opportunities for separate

collection and processing of solid household waste; has a low technological level and a low level of implementation of innovative technologies; is characterized by the lack of a proper recycling system (including a separate collection system); limited by approaches to making complex management decisions and financial resources. It has been established that the outdated methods of managing this area, as well as the lack of a comprehensive solid waste management system, is the main problem for Ukraine, which negatively affects the environment and the health of the population. Solving this problem largely depends on state policy, legislative innovations and specific financial and economic mechanisms approved at the national level. The main priorities for changes in solid waste management policy are outlined. It has been established that the development of national legislation in the field of waste management, including solid household waste, is taking place in Ukraine. In particular, the National Waste Management Strategy until 2030, the National Waste Management Plan until 2030, the Law of Ukraine "On Waste Management" was adopted, which indicates the implementation of the basic principles and provisions of European legislation in the field of waste management, including solid household waste.

Keywords: waste, collection, generation, disposal, national economy.

REFERENCES

1. Maliei, O.V. (2013). Shliakhy udoskonalennia ekonomichnoho mekhanizmu upravlinnia sferoiu povodzhennia z tverdymy pobutovymy vidkhodamy na rehionalnomu rivni [Ways to improve the economic mechanism of managing the field of solid household waste management at the regional level]. *Naukovo-tekhnichnyi zbirnyk. Komunalne hospodarstvo mist — Scientific and technical collection. Communal management of cities*, 111, 41–47 [in Ukrainian].
2. Pro upravlinnia vidkhodamy: Zakon Ukrainy vid 13 hrudnia 2022 r. № 2849-IX. [On waste management: Law of Ukraine dated December 13, 2022, no. 2849-IX]. (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text> [in Ukrainian].
3. Voloshyna, O.A., Stecenko, Yu.V. (2018). Problemy ta napriamy efektyvnoho upravlinnia pobutovymy vidkhodamy v suchasnykh umovakh [Problems and directions of effective household waste management in modern conditions]. *Ekonomika i suspilstvo — Economy and society*, 19, 310–315 [in Ukrainian].
4. Prykhodko, V.Yu., Safranod, T.A., Shanina, T.P. (2019). Suchasnyi stan sfery upravlinnia ta povodzhennia z tverdymy pobutovymy vidkhodamy v Ukraini [The current state of the management and handling of solid household waste in Ukraine]. *Liudyna ta dovkillia. Problemy neoekologii — Man and environment. Problems of neocology*, 32, 58–66 [in Ukrainian].
5. Ofitsiinyi sait Ministerstva rozvytku hromad, terytorii ta infrastruktury Ukrainy [Ministry for Communities, Territories and Infrastructure Development of Ukraine]. URL: <https://mtu.gov.ua> [in Ukrainian].
6. Analiz stanu sfery povodzhennia z pobutovymy vidkhodamy v Ukraini za 2022 rik [Analysis of the state of household waste management in Ukraine for 2022]. (2023). URL: <https://mtu.gov.ua/news/34323.html> [in Ukrainian].
7. Matveieva, O., Shevchenko, L., Savostenko, T. (2021). Udokonalennia pidkhodiv shchodo povodzhennia z pobutovymy vidkhodamy Ukrainy u napriami Yevropeiskoho zelenoho kursu [Improving approaches to handling household waste in Ukraine in the direction of the European Green Course]. *Aspekty publichnoho upravlinnia — Aspects of public administration*, 9, 3, 5–12 [in Ukrainian].
8. Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii upravlinnia vidkhodamy v Ukraini do 2030 roku: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 08.11.2017 r. № 820-r. [On the approval of the National Waste Management Strategy in Ukraine until 2030: order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 8, 2017, no. 820-r.]. (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-p#Text> [in Ukrainian].
9. El' Rabaiy'a Dakera Taha Dib. (2021). Stan upravlinnia pobutovymy vidkhodamy v Ukraini [State of household waste management in Ukraine]. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fe811330-0283-425e-a4df-bf9d89db83cf/content> [in Ukrainian].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Мішенін Євген Васильович, доктор економічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу економіки природокористування в агросфері, Інститут агроєкології та природокористування НААН України (вул. Метрологічна, 12, м. Київ, Україна, 03143; e-mail: y.mishenin@uabs.sumdu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1597-3270>)

Височанська Марія Ярославівна, доктор економічних наук, старший дослідник, заступник директора з наукової роботи та інноваційного розвитку, Інститут агроєкології і природокористування НААН (вул. Метрологічна, 12, м. Київ, 03143, Україна; e-mail: mariya_vysochanska@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2116-9991>)